

این اثر ترجمه‌ای است از

Evolution, Chance, and God:

Understanding the Relationship between Evolution and Religion

Brendan Sweetman

Bloomsbury, 2015

سرشناسه: سوییتمن، برندن، ۱۹۶۲ - م

Sweetman, Brendan

عنوان و نام پدیدآور: تکامل، تصادف، و خدا: فهم نسبت میان تکامل و دین

برندن سوییتمن: ترجمه علی شهبازی

مشخصات نشر: قم: مؤسسه فرهنگی طه، کتاب طه، ۱۳۹۹

مشخصات ظاهری: ۳۵۲ ص

شابک: 978-600-5334-98-2

وضعیت فهرست‌نویسی: فیفا

یادداشت: عنوان اصلی:

Evolution, Chance, and God: Understanding the Relationship between Evolution and Religion. ©2015.

موضوع: تکامل (زیست‌شناسی) - جنبه‌های مذهبی - مسیحیت

موضوع: Evolution (Biology) - Religious Aspects - Christianity

موضوع: آفرینش‌باوری

موضوع: Creationism

موضوع: تکامل

موضوع: Evolution

شناسه افزوده: شهبازی، علی، ۱۳۴۷ - مترجم

شناسه افزوده: Shahbazi, Ali

رده‌بندی کنگره: BS۴۵۱

رده‌بندی دیویی: ۲۱۵/۰۷

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۵۷۸۳۷۰۹

© همه حقوق این اثر محفوظ است.

هر گونه تکثیر، انتشار، اقتباس و تلخیص یا ترجمه همه یا بخشی از این کتاب به هر صورت (چاپ، کپی، صوت، تصویر، انتشار در فضای مجازی) بدون اجازه کتبی ناشر و نویسنده ممنوع است و به موجب «قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان» پیگرد قانونی دارد. نقل مطلب از این کتاب در حد متعارف و با ذکر منبع مجاز است.

تکامل، تصادف، و خدا

فهم نسبت میان تکامل و دین

برندن سوییتمن

ترجمه علی شهبازی

تکامل، تصادف، و خدا

فهم نسبت میان تکامل و دین

برندن سوییتمن

ترجمه علی شهبازی

ناشر: کتاب طه

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۹

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۳۴-۹۸-۲

چاپ و صحافی: مشعر

کارگروه تولید مؤسسه فرهنگی طه

محمد تنها / مدیر تولید

محمد فیروزیان / بازخوانی

زهراسادات موسوی فر / صفحه‌آرا

معصومه کرم‌پور / جلد

قم: بلوار معلم، مجتمع ناشران، طبقه سوم، واحد ۳۱۴، انتشارات کتاب طه

دفتر انتشارات ۰۲۵ ۳۷۷ ۴۴ ۶۲۴

دورنویس ۰۲۵ ۳۷۷ ۴۳ ۶۲۴

فروشگاه مرکزی (کتابسرای طه) ۰۲۵ ۳۷۸۴۸۳۲۶

🌐 ketabtaha.com

✉ ketabtaha@gmail.com

📱 tahabooks

📷 ketabtaha

فهرست

۹	مقدمه مترجم
۱۳	مقدمه نویسنده برای خواننده فارسی زبان
۱۷	فصل ۱. درآمد: تکامل و دین در دنیای امروز
۱۹	چگونگی رهیافت به موضوع تکامل و دین
۱۹	آفرینش باوری
۲۲	سکولاریسم
۲۹	تکامل خدا باورانه
۳۲	رهیافت الاهیات پویشی به تکامل
۳۴	تکامل و فرهنگ معاصر
۳۸	سازگاری دین و تکامل
۴۳	مدل گفتم‌وگو
۴۷	رهیافتی فلسفی
۵۵	فصل ۲. نظریه تکامل
۵۶	سه پرسش مهم که می‌توان درباره نظریه تکامل پرسید
۵۷	مطالبی مقدماتی درباره علم و روش علمی
۶۴	پیشینه تاریخی نظریه تکامل
۷۱	نظریه تکامل: مفاهیم کلیدی
۷۶	مثال‌هایی درباره انتخاب طبیعی: سهره‌ها و باکتری‌ها
۸۲	خُردتکامل و کلان‌تکامل
۸۴	سیر زمانی تکامل

فصل ۳. تکامل و شواهد: مسائل و پاسخ‌ها ۸۹

۹۱..... دو نوع انتخاب طبیعی

۹۱..... آیا شواهد قانع‌کننده‌اند؟

۱۰۷..... چه شواهدی بر تبار مشترک وجود دارد؟

۱۱۰..... آیا شواهد دی ان ای که برای کلان تکامل ارائه می‌شوند قانع‌کننده‌اند؟

۱۱۵..... مشکلی برای تکامل؟

۱۱۸..... آیا تکامل صرفاً یک نظریه است؟

۱۲۴..... آیا می‌توان تکامل را ابطال کرد؟

فصل ۴. تکامل: واکنش‌ها و پیامدها ۱۳۳

۱۳۴..... مرور برخی واکنش‌ها به تکامل

۱۴۴..... آیا تکامل نوعی ایدئولوژی است؟

۱۴۹..... آیا تکامل انواع مختلفی دارد؟

۱۵۶..... پیامدهای تکامل

۱۵۷..... پیامدهای الاهیاتی

۱۶۰..... پیامدهای فلسفی

فصل ۵. تکامل، تصادف، و موجبیت علی ۱۶۹

۱۷۰..... ضرورت و امکان

۱۷۲..... تصادف، و ماهیت اتفاقی تکامل

۱۷۹..... تصادف به چه معناست؟

۱۸۵..... معنای اتفاق

۱۹۰..... موجبیت علی و تصادف در جهان

فصل ۶. تصادف و اتفاق در تکامل ۲۰۵

۲۰۶..... تکامل، موجبیت علی و نبود تصادف

۲۱۶..... برگرداندن نوار حیات به اول

۲۲۴..... تصادف و احتمال

۲۳۲..... تصادف و مکانیک کوانتوم

۲۳۹..... آیا تکامل امری پیش‌رونده است؟

فصل ۷. خدا چگونه عمل می‌کند؟ سازگاری دین و تکامل ۲۴۳

۲۴۵..... مبادی نهایی: استدلالی علیه طبیعت‌گرایی

۲۵۶..... آیا ما از گرد و غبار ستارگان ساخته شده‌ایم؟

۲۶۱..... فعل الاهی در جهان

۲۷۰..... نقش خدا در تکامل چیست؟

آیا به هر حال تصادف می‌تواند بخشی از طبیعت باشد؟	۲۷۹
فصل ۸. تکامل و طرح، و چالش‌های مربوط به شر و اخلاقیات	۲۸۹
طرح و تدبیر و مسئله تصادف	۲۹۰
طرح و تدبیر در جهان	۲۹۸
نظریه طراحی هوشمند	۳۰۵
موجبیت علی و مسئله شر	۳۱۳
تکامل، طبیعت‌گرایی، و اخلاقیات	۳۲۷
اهمیت اراده آزاد و فاعلیت اخلاقی	۳۳۸
منابع برای مطالعه بیشتر	۳۴۳
واژه‌نامه	۳۴۷
نمایه اعلام	۳۵۰

مقدمه مترجم

پذیرش نظریه‌ها چهار مرحله دارد: (۱) این مزخرفات بی‌ارزش است؛ (۲) این دیدگاهی است جالب توجه، ولی انحرافی و غلط؛ (۳) درست است ولی مطلقاً بی‌اهمیت؛ (۴) من همیشه همین حرف را می‌زدم.

جی. بی. اس. هالدین^۱

نظریه تکامل به‌راستی انقلابی علمی، و همچون دیگر انقلاب‌های علمی، از همان آغاز چالش برانگیز بود. این چالش‌ها بی‌درنگ از حوزه علم فراتر رفت و الاهیات، دین، فلسفه، و اخلاق را نیز فراگرفته، جبهه‌های گوناگونی در برابر هم شکل گرفت. با گذشت زمان و با طرح دیدگاه‌های گوناگون در باب مدعیات، شواهد، و پیامدهای این نظریه، تنها دو جبهه متخاصم با تکیه بر دو جهان‌بینی متعارض در برابر هم صف کشیده‌اند: داروینیسم الحادی و آفرینش‌باوری بنیادگرایانه. جالب اینکه هر دو با روش تقلیل‌گرایانه، از تکیه‌گاه‌های خود نوعی ایدئولوژی حذف‌گرا ساخته‌اند؛ یکی از علم دیگری از دین.

اینک اما، از آن دو گروه که بگذریم، شاهد طرح دیدگاه‌های متعادل و میانه هستیم. دیدگاه‌هایی که از مرحله خصومت و قاطعیت در اقبال و انکار تمام‌عیار عبور کرده‌اند و ضمن پذیرش اهمیت و البته نارسایی‌های تبیین‌های تکاملی، بر

1. J. B. S. Haldane

سخن مذکور را از این کتاب آورده‌ام: جرالدم. اِدِلْمَن، طبیعت ثانوی: علم مغز و معرفت بشر، ترجمه خسرو پارسا و محمد خواجه‌پور، تهران، انتشارات فرهنگ معاصر.

وجود طرح، غایت، و حتی طراح در فرایندهای طبیعی تأکید می‌کنند. از جمله این دیدگاه‌ها می‌توان به تکامل‌گرایی خداپاورانه اشاره کرد. در این دیدگاه، باور بر این است که از نظریه تکامل به هیچ‌روی نمی‌توان نفی خدا و دخالت، نظارت، و هدایت‌گری او در جهان را نتیجه گرفت، بلکه برعکس، می‌توان گفت که خدا برای ایجاد جهان و موجودات زنده از فرایند طبیعی تکامل بهره گرفته است. در این صورت، اولاً انتخاب طبیعی به بخشی از نقشه و طرح تبدیل می‌شود و ثانیاً «تصادف»، که همراه با انتخاب طبیعی از مؤلفه‌های مهم در اندیشه تکامل‌گراهای خداپاور است، نفی می‌شود.

باری، با توجه به انزوای روزافزون طرف‌های ایدئولوژیک افراطی (داروینیسیم الحادی^۱ و آفرینش‌باوری بنیادگرایانه)^۲ اینک، چنان که سمت و سوی بحث‌ها نیز نشان می‌دهد، نیازمند گفت‌وگو و حتی در مواردی هم سخنی نظریه‌ها هستیم؛ گفت‌وگوی نظریه تکامل (تکامل کیهانی، زمینی، و زیستی)، نظریه حرکت جوهری صدرایی، و فلسفه پوشی. حاصل بحث و گفت‌وگو هرچه باشد احتمالاً نوعی تلفیق خواهد بود. در چنین تلفیقی هم حق «فرایندمندی» شکل‌گیری موجودات ادا خواهد شد و هم وجود «طرح» و «طراح».

نویسنده این کتاب، که خود در زمره تکامل‌گرایان خداپاور است، همه کوشش خود را به کار گرفته است که ضمن بیان چگونگی سازگاری دین و تکامل، با تکیه بر اصولی مانند اصل وجوب علی و معلولی نشان دهد که در فرایند تکامل هیچ عنصری از تصادف وجود ندارد. بحث او درباره فراگیری قاعده علیت و لذا نفی صدفه و تصادف یادآور بحث فیلسوفان اسلامی در این باب است. اهمیت نظریه تکامل و چگونگی سازگاری آن با دین و نفی تصادف با تکیه بر قوانین طبیعت، مطالعه کتاب و تأمل در آن را دوچندان مهم کرده است.

در ترجمه این کتاب کوشیده‌ام به متن اصلی وفادار بمانم و در صورت لزوم از تعبیر مائوس فلسفه اسلامی استفاده کنم. ابتدا برای واژه evolution معادل فارسی «فرگشت» را برگزیدم که تا اندازه زیادی به معنای اصطلاح مذکور نزدیک‌تر بود، اما

1. atheistic Darwinism

2. fundamentalist creationism

سپس با توجه به ذهنیت و عادت احتمالی خواننده عمومی در این حوزه، معادل رایج‌تر، اما نه درست‌تر «تکامل» را به عنوان معادل evolution آوردم. برندن سوییتمن، استاد فلسفه و دارنده کرسی سالیوان در دانشگاه راکهرست آمریکا است. از او پیش‌تر کتاب مقدمه‌ای بر علم و دین^۱ به فارسی ترجمه و منتشر شده است. کتاب تکامل، تصادف، و خدا، که تازه‌ترین کتاب سوییتمن قلمداد می‌شود، دومین کتاب او است که به فارسی انتشار می‌یابد. وی علاوه بر کتاب‌های دیگر، بیش از یک صد مقاله در نشریات معتبره چاپ رسانده است. کتاب‌ها و مقالات او به زبان‌های اسپانیایی، پرتغالی و ایتالیایی ترجمه شده است. سوییتمن عضو برگزیده انجمن بین‌المللی علم و دین است.

علی شهبازی

تابستان ۱۳۹۸

۱. این کتاب با ترجمه اسفندیار زندپور در سال ۱۳۹۴ از سوی انتشارات امیرکبیر منتشر شده است.

مقدمه نویسنده برای خواننده فارسی زبان

موضوع دین و تکامل به یکی از مناقشه‌انگیزترین مباحث آکادمیک امروزی، از جمله در حوزه‌های فلسفه، دین، و علم تبدیل شده است. این موضوع با مسائل مهم دیگری، به‌ویژه با مسائل اخلاقی، نیز ارتباط پیدا می‌کند. از یک‌سوی دیدگاه معروف آفرینش‌باوری^۱ را داریم که بر قرائتی تقریباً ظاهری و نص‌گرایانه از سفر پیدایش کتاب مقدس استوار است. بر همین پایه طرفداران این دیدگاه نظریه تکامل را به سبب ناسازگاریش با چنین قرائتی رد می‌کنند. چنین افرادی دلایلی از کتاب مقدس و نیز نقدهای علمی علیه شواهد و قرائن تکامل ارائه می‌دهند. از دیگر سوی، سکولارها و ملحدانی داریم که تبیینی بسیار اغراق‌آمیز و متعصبانه از نظریه تکامل را برگزیده‌اند و آن را برای توجیه الحاد و خداناباوری خود به کار می‌برند. به همین سبب است که نظریه تکامل به نوعی ایدئولوژی برای حمایت از جهان‌بینی طرفداران آن تبدیل می‌شود. کسانی که به این جهان‌بینی معتقدند، معمولاً به این بدنام‌اند که به‌دقت واقعیت‌های علمی را از لوازشان مشایز نمی‌کنند؛ لوازمی که البته محل بحث و مناقشه فراوان هستند.

متأسفانه بسیاری از متفکران در موضوع دین و تکامل موضعی سفت و سخت در پیش می‌گیرند، و همین امر موجب شده است که جای چندان برای بحث

1. creationism

آگاهانه و ثمربخش و کنکاش در موضوعی که تا بدین اندازه جالب و البته بسیار پیچیده است نمآند. در این کتاب از تمام این دیدگاه‌ها بحث کرده‌ام و کوشیده‌ام طرز تفکر تازه‌ای درباره رابطه نسبت دین و تکامل به دست دهم؛ طرز تفکری که به طرز بسیار مهمی به مفهوم تصادف می‌پردازد. یکی دیگر از هدف‌های من در این کتاب آشنا کردن خواننده فرهیخته عادی با مفاهیم، مضامین، و احتجاج‌های اصلی درباره دین و تکامل، و در میان نهادن منظرهای اساسی در بحث و مناظرات امروزی در این باره است. بی‌تردید این موضوع می‌تواند چالش‌برانگیز باشد؛ از این رو توصیه من این است که سه پرسش مهم و محوری را در خاطر داشته باشید که به ما کمک می‌کند تا به این موضوع نظمی بهتر و فضایی روشن‌تر ببخشیم: اول، نظریه تکامل چه ادعاهای واقع‌نگرانه‌ای مطرح می‌کند، کدام یک از این ادعاها درباره منشأ و تحول انواع درست است؟ دوم، چه شواهد و قرائنی در تأیید این ادعاها مطرح می‌شود و آیا شواهد و قرائن معتبری هستند؟ و سوم، نظریه تکامل چه پیامدهایی برای مسائل بیرون از علم، به ویژه در فلسفه، الاهیات و اخلاق دارد؟ به نظر من این پرسش‌ها به‌ویژه آنگاه که به مسائلی می‌پردازیم که به واسطه یک موضوع بزرگ‌تر مطرح می‌شوند بسیار یاری‌گرند. من پس از ملاحظه دو پرسش نخست در بخش اول کتاب، و پذیرش اینکه نظریه تکامل تا اندازه زیادی درست است، در این باره استدلال خواهم کرد که یکی از مدعیات کلیدی نظریه‌پردازان صاحب‌نام تکاملی - این ادعا که فرایند تکامل حاوی عناصر فراوانی از تصادف و اتفاق است - نادرست است. من از این دیدگاه دفاع خواهم کرد که، برخلاف دیدگاه پرنفوذ و متداولی که در بحث‌های عمومی در این باره وجود دارد، تکامل به واسطه تصادف عمل نمی‌کند و متضمن عنصری مهم از آن نیست. سخن من این است که دلیل روشنی وجود دارد که تکامل رو به سوی غایاتی دارد. این مدعا را می‌توان درباره کل طبیعت (و بنابراین درباره کل علم) به کار برد. من به واسطه مطالعات و تأملاتم درباره تکامل به این باور رسیده‌ام که با رعایت برخی ملاحظات خاص می‌توان گفت که هیچ تصادف یا عنصری از اتفاق در این فرایند نیست، و آن دسته از متفکران در حوزه

زیست‌شناسی، فلسفه، و الاهیات که معتقد به وجود اتفاق و تصادف هستند یا تصادف را بخش مهمی از شیوه فهم و تبیین این نظریه می‌دانند، دچار خطای آشکارند. از این رو، همان‌گونه که بحث درباره سومین پرسش از پرسش‌های مذکور آشکار خواهد کرد، به تفصیل به لوازم و پیامدهای نظریه تکامل برای موضوعات مربوط به فلسفه، دین، و اخلاق خواهیم پرداخت و سپس طرق مختلفی را که دین و تکامل می‌توانند سازگار باشند نشان خواهیم داد.

موضوعی که در این کتاب از آن دفاع می‌شود شکلی از همان دیدگاهی است که گاهی «تکامل خدا باورانه» خوانده می‌شود. ادیان و مذاهب گوناگونی، و نیز بسیاری از فیلسوفان، الاهدانان، و دانشمندان به این دیدگاه معتقدند. طرفداران این دیدگاه معتقدند که لازمه پای بندی ما به عقل و علم بررسی و آزمودن شواهد و قرائن نظریه‌های علمی گوناگون، از جمله نظریه تکامل، و التزام به نتایج آن بررسی‌ها است. اگر تکامل را شواهد و قرائن تأیید می‌کنند، باید این نظریه را بپذیریم و سپس توجه خود را به این مطلب معطوف داریم که تکامل و دین در دیدگاه کلی ما درباره حیات انسانی چگونه با هم جور در می‌آیند. تکامل‌گرایان خدا باور می‌گویند کار ما در اینجا کاوش کردن در شیوه‌های سازگاری تکامل و دین، تفکر درباره چگونگی همساز کردن یک تبیین تکاملی از حیات با نقشه خلاقانه خدا برای جهان، و به طور کلی تفکر درباره پیامدهای گوناگون فلسفی، الاهیاتی، و اخلاقی نظریه تکامل است، که باید با دقت و انصاف تمام بر آن متمرکز شویم. به هر حال، تکامل‌گرایان خدا باور همواره مراقب‌اند که میان شواهد و قرائن زیست‌شناختی و غیر زیست‌شناختی از یک سوی و پیامدهای فلسفی یا دینی که ممکن است از این قرائن استنباط شود تفکیک کنند. این تفکیک را می‌توان بخش اساسی رهیافت تکامل‌گرایان خدا باور دانست، چرا که آن را در میان رهیافت‌های اخیر به مطالعه دین و تکامل به رهیافتی بی‌نظیر تبدیل می‌کند. از انتشارات کتاب طه سپاس‌گزارم. و به نحو ویژه از مترجم این کتاب به فارسی، دکتر علی شهبازی، بابت کار شایسته و سختشان و برای اینکه موجب

شدند آراء و اندیشه‌های من در اختیار خوانندگان فارسی‌زبان قرار گیرد، قدردانی می‌کنم. امیدوارم خوانندگانی با منظرها و فرهنگ‌های دیگر، این موضوع را همانند علی و من مهم و جالب ببینند، و امیدوارم از مطالعه این کتاب بهره ببرند.

دکتر برندن سوییتمن

دانشگاه راکهرست^۱

شهر کانزاس، میسوری، آمریکا

ژانویه ۲۰۱۹